

1. Obiekt Zespół szymbu „Schwester”

1032/1 11 NADSZYBIE SZYBU "SCHWESTER" ("SIOSTRZANY")

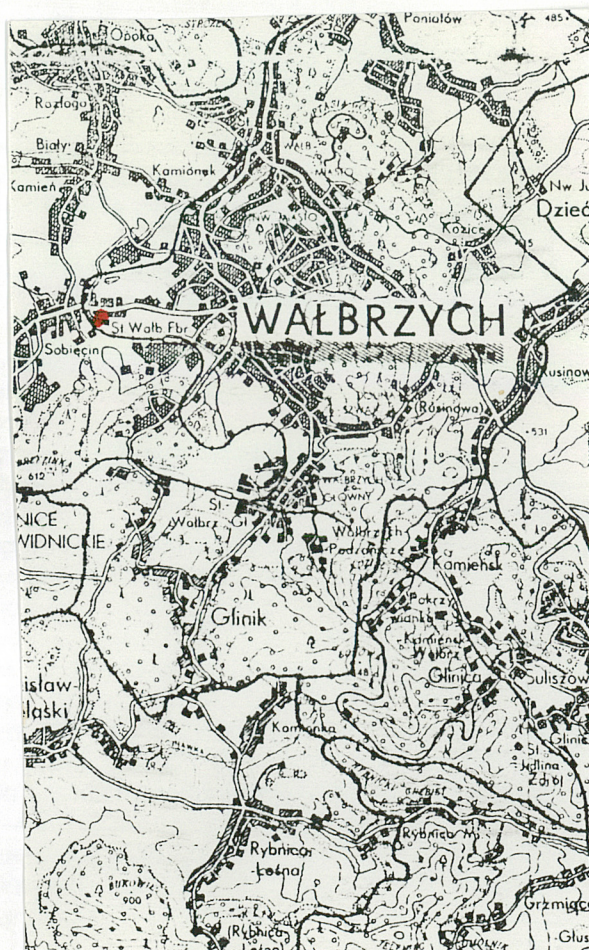
2. Czas powstania

1890/1907

3. Miejscowość

WAŁBRZYCH

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja: nadszybie szymbu "Schwester" od zach. (neg. nr 200/522/1)

4. Adres

ul. 1 maja 81
(Sobięcín)

nr hipoteczny 23207

5. Przynależność administracyjna

województwo wałbrzyskie

gmina Wałbrzych

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Waldenburg (do 1945)

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo wrocławskie

powiat Wałbrzych

8. Właściciel i jego adres

"BIMEX"

Wałbrzych, ul. B. Chrobrego 51

9. Użytkownik i jego adres

"BIMEX", W-ch, ul. B. Chrobrego 51

10. Rejestr zabytków

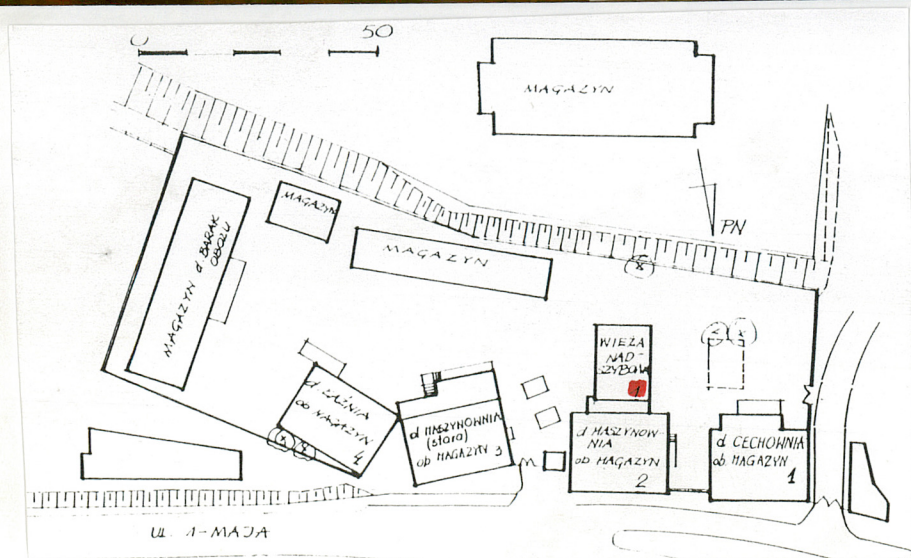
Nr 1056

data

1984 R

A/17/1056/122

15.11.1984

12. Autorzy, historia obiektu, określenia styl

Budowla nadszymba powstała ok. 1890 r. Zespół szybu i nadszymba wznoszono wg. projektu i pod kierownictwem inż. Schwestera. Od jego imienia wziął miano (współcześnie używa się nazwy - szyby "Siostrzane").

Pierwotnie było to nadszymbie, w którym klatki (wielopiętrowe) obsługiwały równocześnie na kilku poziomach. Wzniesiono je nad szymbem dwuprzemysłowym, zjazdowym, wydobywczym i materiałowym, który pełnił również funkcję szybu wentylacyjnego.

Koła linowe urządzenia wyciągowe oparto na stalowej wieży nadszymbowej, której zastrzały wspierały pierwotnie wieżę nadszymbową od pld. strony nadszymba. Ok. 1907 r. wieżę nadszymbową przebudowano przesuwając oś kół linowych na kierunek wschód, zachód, z zastrzałami od wschodu nadszymba. W związku z tym zmieniła się lokalizacja maszynowni, mieszczącej wyciąg szymbowy, bębnowy o napędzie parowym. Starą maszynownię (od zach. nadszymba) przebudowano na łaźnię górniczą (dzisiaj magazyn nr 3), nową zbudowano na pln. od nadszymba, zwiernając ją łącznikiem z nadszymbem (dzisiaj magazyn nr 2).

W czasie II wojny światowej na terenie szybu znajdował się obóz pracy przymusowej - filia obozu koncentracyjnego Gross Rosen. Pracę przymusową stosowano tutaj również po II wojnie światowej.

W połowie lat 50-tych XX w. podjęto decyzję o likwidacji szybu (sięgał głębokości 450 m.). Szyb zasypano. Zdemontowano wyposażenie maszynowni, wieżę nadszymbową (pozostały jedynie ceglane stopy fundamentowe pod zastrzałami), w nadszymbie zlikwidowano prowadnice klatek, pomosty i inne stalowe elementy konstrukcyjne. W trakcie demontażu wieży nadszymbowej zniszczono dach nad nadszymbem. W latach 70-tych podjęto próby likwidacji nadszymba metodami pirotechnicznymi ale w trakcie robót przygotowawczych zrezygnowano z ich kontynuacji.

Od końca lat 60-tych XX w. zespół szybu użytkowany był na cele magazynowe, początkowo przez WPHW Wałbrzych a od 1992 r. przez firmę "Bimex". Samo nadszymbie nie znalazło jednak nowego programu użytkowego. W 1983 r., konstruując program ochrony zabytków techniki górniczej Wałbrzycha, zaproponowano by w przyszłości włączyć zespół w organizm Ośrodka Dawnej i Nowej Techniki Górniczej.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrza, wyposażenie, instalacje)

Nadszymbie usytuowane jest w zespole dawnego szybu "Schwester" (od lat 60-tych XX w. magazynów handlowych). Wraz z budynkiem tzw. starej maszynowni (obecnie magazyn nr 3 stanowi najstarszy jego element. Pozostaje w zabudowie zwartej (od pln.) z tzw. nową maszynownią (ob. magazyn nr 2). Zabudowania szybu rozciągają się wzdłuż ul. 1 Maja, w kierunku wsch. - zach., odsunięte od niej na pld. o ok. 5-10 m. Nadszymbie zbudowano w drugiej linii zabudowy, którą od ul. 1 Maja kształtują budynki d. maszynowni, łaźni górniczych, cechowni, portierni.

Materiał. Nadszymbie posadowiono na masywnym fundamencie murowanym z cegły ceramicznej, pełnej na zaprawie cementowo-wapiennej. Stopa fundamentowa sięga głębokości ponad 5 m. Na niej oparto ściany nadszymba, murowane z cegły ceramicznej, pełnej, na zaprawie cem.-wap. o grubości 1,26 m. Do wysokości 3,2 m. z zewnątrz licowano je okładziną z cegły klinkierowej. Wyżej ściany otynkowano pozostawiając spoinowane w cegle narożne lizeny oraz ceglany detal. Wnętrze nadszymba tynkowano i bielono. Bezpośrednio na ścianach nadszymba oparto konstrukcję dachu (zlikwidowaną w latach 50-tych XX w.). Był to dach w konstrukcji mieszanej: stalowo-drewnianej, odeskowanej, kryty papą na lepiku. Wewnątrz nadszymba istniały niegdyś pomosty stalowe usytuowane wokół centralnie prowadzonego szybu klatkowego. Wprowadzały one podziały nadszymba na kondygnacje, służące obsłudze ruchu w szymbie i odstawie urobku bądź załadunkowi materiałów i jeździe ludzi. Z konstrukcji tych nie pozostało śladu. Podobnie brak jest dzisiaj stolarki okiennej i drzwiowej. Pierwotnie do nadszymba prowadziły wrota stalowe, dwuskrzydłowe i szereg mniejszych, sklepionych otworów drzwiowych, w których wprowadzono dwuskrzydłową, drewnianą stolarkę drzwiową. W otworach okiennych funkcjonowała stolarka okienna stalowa, typu przemysłowego, krosnowego, której relikty pozostały. Nadszymbie łączone było pomostami transportowymi (estakadami) z sąsiednimi (od wsch. i zach.) budynkami - dzisiaj nieistniejącymi - które mieściły urządzenia związane z sortowaniem węgla i jego zbiorniki. Komunikacja pionowa prowadzona była w nadszymbie stalowymi schodami, wspartymi na stalowych podestach - zlikwidowano ją w trakcie demontażu uzbrojenia nadszymba.

Plan. Nadszymbie zbudowano na rzucie prostokąta o bokach 11,52 x 15,18 m. Obecnie cała przestrzeń planu przyziemia jest jednoprzestrzenna, bez podziałów. Taki układ istniał również w przeszłości, z tym, że w centrum prowadzono szyb klatkowy. Na każdej z kondygnacji tworzonych przez podesty układano torowiska objazdu wozów. Nadszymbie właściwe (główny pomost klatki wielopiętrowej) znajdowało się na wys. ok. 3 m. nad poziomem terenu okalającego nadszymbie.

Bryła. Nadszymbie wzniesiono bezpośrednio nad zasypną w latach 50-tych rurą szybu o przekroju beczkowym. Budowlę wzniesiono w masywnej konstrukcji murowanej. Pierwotnie kilkukondygnacyjne, obecnie pozostały jedynie mury osłonowe, pozbawione dachu, który pierwotnie był 4-polaciowy stożkowy z podstawą skrytą za koroną murów. Naroża budowli i lizeny pośrednie wieńczone piramidalnie sterczynami. Pierwotnie nadszymbie wieńczyła stalowa wieża nadszymbowa.

Elewacje. Budowla zyskała formę tzw. nadszymba basztowego, którego analogie znajdujemy w Zagłębiu Dolnośląskim odnosząc do nadszymbii szymbów "Wojciech", "Julia", "Sobótka", "Staszic". Wszystkie kształtowane są w duchu architektury pseudoobronnej. Jedne z nich - jak "Wojciecha" - poszukują wzorców ikonograficznych a architekturze doby średniowiecza wyrażając ją językiem Rundbogenstilu, inne - jak "Julii" - nawiązują w kształtowaniu detalu do tradycji Odrodzenia. Nadszymbie d. szybu "Schwester" posiada tradycyjną formę, nadszymba basztowego, pseudoobronnego ale w tym przypadku historyzm wyrażony jest językiem secesji, który współgra tutaj z klasycznym dla historyzmu repertuarem form detalu wyrażanych językiem Rundbogenstilu. Secesyjne formy pojawiły się na elewacji tego nadszymba ok. 1907 r., kiedy to rozbudowując szyb zmodernizowano również nadszymbie, wprowadzając przede wszystkim nowe elewacje. Zyskały one wówczas elegancją, trwałą okładziną z kształtek ceramicznych, klinkierowych. Pola pomiędzy narożnymi lizenami i pionowymi pasami czerwonej cegły dzielącymi szerokie płaszczyzny każdej elewacji na wysokie ale węższe pasy - otynkowano. Ten prosty podział geometryczny elewacji zyskał zwieńczenie w postaci szeroko rozbudowanego ceglano-gipsu arkadkowego. Istotnym elementem dekoracji narożnych lizen są ornamenty w formie klucza wykonane w białym tynku - charakterystyczne dla secesji. Lizenę analogiczną narożnej wprowadzono również pośrodku każdej elewacji. Lizeny te wieńczone były ceglanymi, piramidalnie formowanymi sterczynami, wyprowadzającymi je ponad okap dachu, skryty za koroną murów nadszymba (dach był pierwotnie 4-polaciowy, stożkowy, ścięty w centrum gdzie przecinała go stalowa wieża nadszymbowa). Lizeny i pionowe między nimi pasy spoinowanej cegły wprowadzono na elewacjach od wysokości ok. 12 m. (powyżej nadszymba właściwego). Przydawało to górnej partii nadszymba form bliższych wieży nadszymbowej - basztowej, przywołując i niewłaściwie przypuszczając, że w górnej partii nadszymba kryć się mogą koła linowe urządzenia wyciągowe. Na elewacjach wsch. i zach. zachowały się ślady po zwartych niegdyś z nadszymbem budynkach objazdu wozów i sortowni węgla.

Instalacje. Brak (pierwotnie rurociągi parowe, powietrzne, wodne, instalacja elektryczna, odgromowa).

<p>14. Kubatura ok. 3000 m³</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa ok. 120 m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne Nadszybie szybu "Schwester"</p>	<p>17. Użytkowanie obecne od poł. lat 50-tych XX w. pozbawione programu użytkowego (szyb zlikwidowany)</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie</p> <p>Po II wojnie światowej budowla nadszybia nigdy nie była konserwowana. W pocz. lat 50-tych zapadła decyzja wyłączenia szybu z eksploatacji. W poł. lat 50-tych XX w. zdemontowano uzbrojenie nadszybia oraz stalową wieżę nadszybową. Z początkiem lat 70-tych XX w. próbowano wysadzić wieżę, likwidując ją całkowicie. Nawiercono otwory pod ładunki wybuchowe, widoczne w elewacjach (w dolnych partiach). Ostatecznie zrezygnowano jednak z likwidacji wieży.</p> <p>Budowla nadszybia utrzymała do dzisiaj oryginalny kształt bryły i elewacje.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Budowla nadszybia pozostaje w formie reliktu. Pozostają jedynie mury, pozbawione dachu. Otwory wejściowe w przyziemiu są zamurowane. Wewnątrz piętrzy się gruz. Otwory okienne pozbawione są stolarki, tam gdzie została utrzymana (w stanie skorodowanym) brak szyb. Klinkierowa okładzina elewacji miejscami odspojona wskutek penetracji wody i niekorzystnego działania czynników atmosferycznych. Mury wewnątrz pozbawione tynków (odpadły). Zniszczone są partie tynków zewnętrznych. W miejscach gdzie budowla zwarta była ze zlikwidowanymi wcześniej budynkami elewacje zewnętrzne nadszybia zniszczone.</p> <p>Ogólnie jednak stan murów jest dobry. Obiekt mógłby pełnić różne funkcje po jego odpowiedniej adaptacji i przebudowie, która winna dotyczyć wnętrza. W takim przypadku można by rozważyć możliwość wprowadzenia na elewacjach nowych podziałów otworami okiennymi, które jednak winny mieścić się w geometrycznych podziałach elewacji i utrzymać kształty otworów okiennych kondygnacji niższych (sklepienie łukiem pełnym) i wyższych (wąskie, prostokątne) bądź też być wprowadzone w miejscach dawnych otworów łączących nadszybie z pomostami transportowymi.</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Z uwagi na wartości historyczno-techniczne i architektoniczne, unikatowy detal elewacji, wyrażany również językiem secesji objąć budowlę ochroną konserwatorską (wpis do rejestru zabytków), przy czym ochrona prawna dotyczyć winna wszystkich budowli i budynków (także ich reliktów) składających się na kompleks d. zespołu szybu "Schwester".</p> <ul style="list-style-type: none"> - wykonać przykrycie dachowe otwartego trzonu nadszybia - odbudować stolarkę okienną i drzwiową, wykonać remont kapitalny elewacji, przywracając im formę z pocz. XX w. - nie dzielić obiektów zespołu pomiędzy różnych właścicieli, - zobowiązać właściciela zespołu do opracowania i wdrożenia programu użytkowego budowli d. nadszybia a prace prowadzić pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Prace projektowe poprzedzić ekspertyzami technicznymi (obiekt narażony na szkody górnicze, położony nad niestabilną, zasypaną rurą szybu). 	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

24. Uwagi różne

Patrz: Szyb "Schwester" - zespół - karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa oprac. w listopadzie 1993 r. przez dr S. Januszewskiego oraz karty innych obiektów zespołu tegoż autora

25. Opracował

tekst

dr Stanisław Januszewski, 5 listopad 1993 r.

plany, rysunki

mgr inż. arch. Anna Broniewska, 30 październik 1993 r.

zjęcia fotogr.

dr Stanisław Januszewski, 10 październik 1993 r.

miejsce przechowywania negatywów

Biuro Stud. i Dokument. Zab. Techn. S. Januszewski

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO !

22. Bibliografia

- S. Januszewski, T. Szpineter, J. Dobesz, Zabytki techniki w górnictwie Zagłębia Dolnośląskiego, w: Raporty Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1980, mnps., cz. I-III,
- S. Januszewski, Zabytki techniki Dolnego śląska, Warszawa 1988,
- Zabytki techniki górniczej Zagłębia Dolnośląskiego, pod red. Stanisława Januszewskiego, Wałbrzych 1988

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

- Fotografie nadszybia i obiektów szybu Schwester wykonane przez dr S. Januszewskiego w latach 1979/80 i 1985/86, w: zbiory Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej

27. Załączniki

Nr 1/2 - dokumentacja fotograficzna i rysunkowa

Nr 3 - dokumentacja fotograficzna

1. Miejscowość

WAŁBRZYCH

2. Obiekt

NADSZYBIE SZYBU "SCHWESTER"

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna i rysunkowa

1. Nadszybie (na pierwszym planie fragment d. maszynowni)
od pln. (neg. 200/361/1)
2. Nadszybie od wsch. (neg. 200/516/3)
3. Nadszybie od zach. - widoczne nawarstwienia d. zabudowy
(neg. 200/362/1)

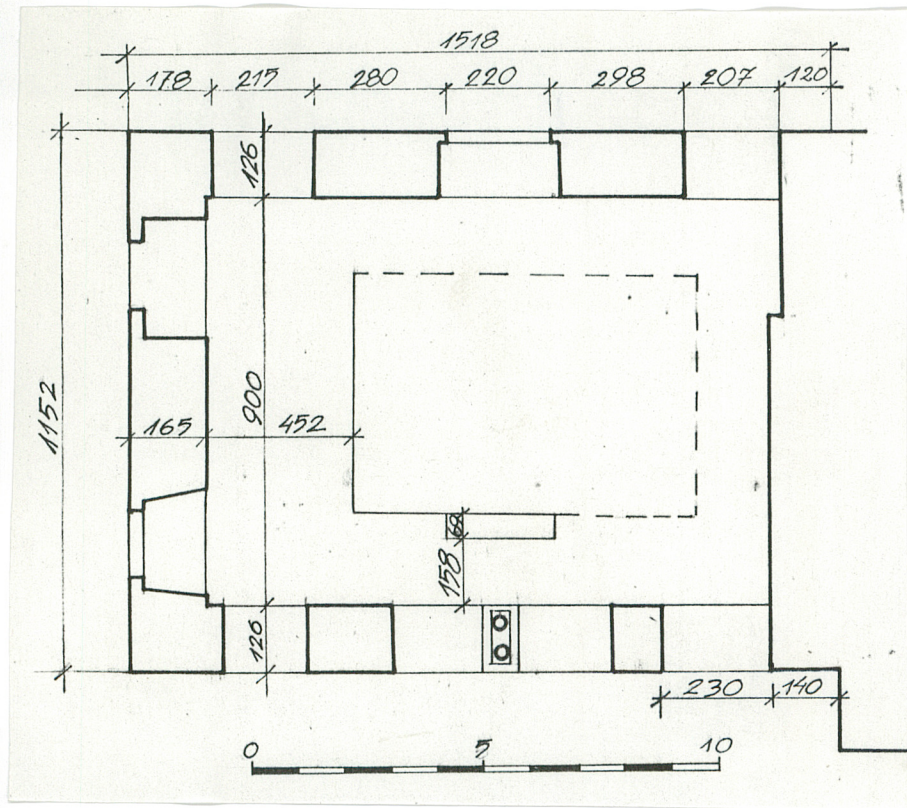
Verte! Dokumentacja rysunkowa: rzut przyziemia;
nadszybie w grafice wykonanej w 1987 r.,
patrz: Zabytki techniki górniczej...rubr.22

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10 listopad 1993 r.

Miejsce przechowywania negatywów

RSiDZT S. Januszewski

1. Miejscowość

WAŁBRZYCH

2. Obiekt

NADSZYBIE SZYBU "SCHWESTER"

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna i rysunkowa

1. Biforium - otwór łączący nadszybie z pomostem transportowym-zlikwidowanym w poł. lat 50-tych XX w. (neg.200/515/3)
2. Nawarstwienie na elewacji zach. nadszybia, od strony d. ob. jazduwozów i pomostu transportowego (neg.200/519/1)
3. Elewacja południowa nadszybia (neg. 200/517/4)

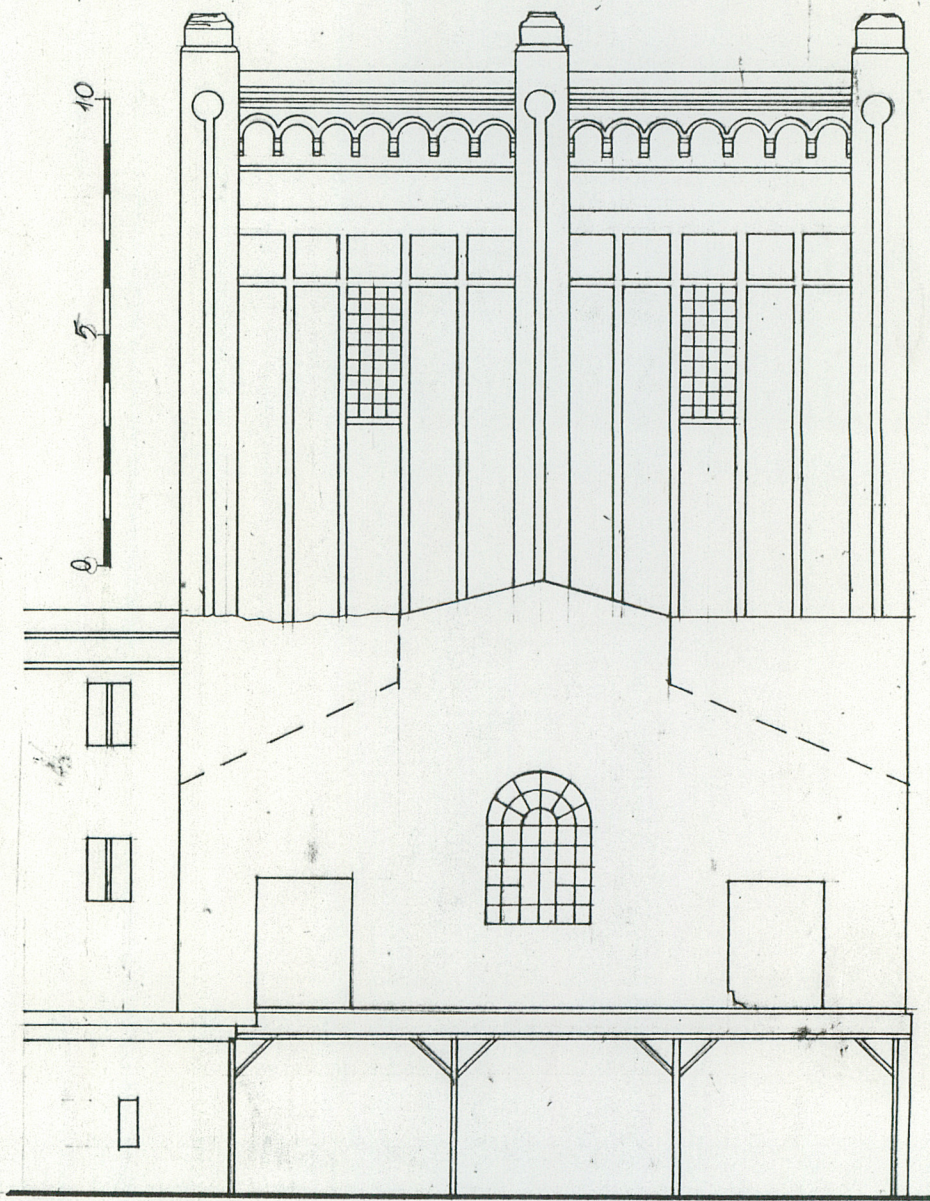
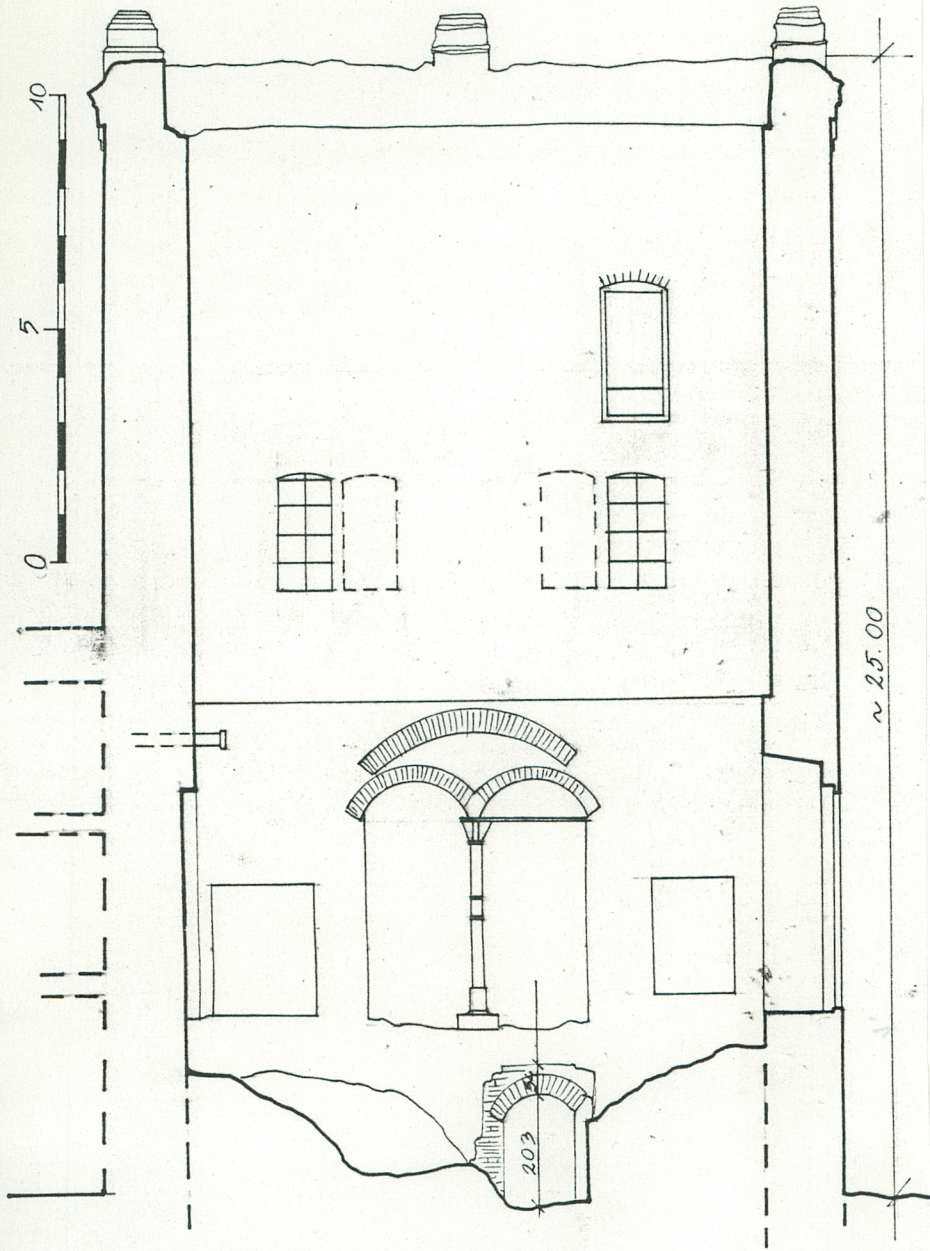
VERTE!

Dokumentacja rysunkowa: przekrój pionowy nadszybia
elewacja zach.

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10 listopad 1993 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSiDZT S. Januszewski

1. Miejscowość

WAŁBRZYCH

2. Obiekt

NADSZYBIE SZYBU "SCHWESTER"

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna

1. Relikt stóp fundamentowych zastrzałów stalowej wieży nadszybowej, zlikwidowanej w poł. lat 50-tych XX w., z prawej elewacja wsch. d. maszynowni (neg. 200/517/3)
2. Otwór okienny na elewacji płd. (neg. 200/519/2)
3. Jeden z d. otworów wejściowych od wsch. (neg. 200/520/3)

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10 listopad 1993 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSiDZT S. Januszewski